

1867-i terjedelmes szöveg itt 18 részletet tartalmaz, tehát lényegesen rövidebb a teljes regénynél, hiszen csak «rajz»-nak nevezi a szerző e dolgozatát, mely az új földesúr jellemzésével végződik. Ennek az első szövegezésnek a menete a következő:

Radnóthy betegségéből felépülve hazamegy; birtokát rossz karban találja. Javítgat, de régi módra. Birtokát alig nézi meg. Megtudja, hogy fia, leánya él. Mindkettő pénzt kér. Kurialisait fenyegeti, a kertészt meg is ostromolja. A csendőrök elveszik kardját. Pereket indítanak ellene. Leánya nagynénjével meglátogatja. Kahlenbergert ezredével Erdélybe helyezik. Vig napok. Fia meghal. Síremléket akar csináltatni. Perek. Ifjúságának emlékein tündök Istvánnal. István meghal. Radnóthy utána szintén. A csendőrök el akarják fogni. A kertészt kilakoltatják. Felgyújtotta az udvarházat. Végrendeletét érvénytelenítik. Perek. (Egyszer alkalmazkodott az új rendhez.) Kahlenberger quietált. Mari elbujdosott. Kahlenberger gazdálkodik, épít (kocsrát stb.) cseh bevándorlóknak. Ezredesné vagyonát megkapja, így a csódtól megmenekült. Felesége sir, s a *Wilde Rose*ból szaval. (Ez a részlet a rajzban a leghosszabb.)

GULYÁS JÓZSEF.

GRÓF FEKETE JÁNOS KÖLTŐI LEVELE GRÓF TELEKI LÁSZLÓHOZ.

Petti! nihil me sicut antea juvat
Scribere versiculos — — —
Haratinus.

Kedves Barátom!

El töred Lírám, mert fellül halladtál
Azon Remekedben, melyt utóbb mutattál,
Magyar Párnássusnak lépvén tetejére
Ki juthatna versid fontos érdemére?
Árpád mellé talám, magunkat tehetjük,
Veled hogy repüljünk, aszt nem remélhetjük.
Első Russot, Voltert, tudván egyesztetni
Heliconra Téged! Ki merne követni?
Például nevezzük Pindarus ódáit
Bár senki se tudta fel érni csudáit;
Az öregebb Russo! vágyodott Polczára
De tsak Te! jutottál a Görög Nyomára.
Mint a kevély Sasot, Nap felé reptében
Más madár szárnyának hágyattabb létében,
Akár hogy igyekszik, hasztalan követné,
Úgy hozzád közlünk magát ki tehetné?
S minden vers költőink vallani tartoznak,
Hogy tsak a hegy tövén így, amúgy motoznak,
Néked engedtetvén fel hágni tsutsára,
Pindár, Russo, Volter fénylő tronussára.
Én tehát lemondok hangzó trombitának,
Istent! vagy vitézt! Idvezlend kotának, (sic!)
S könnyebb dolgotskákát vévén furuglyára,
Virágokat tépek Asszonyok számára,
Vagy néha gúnyolok föld színt Satiraban
S Horáczt követem együgyűb voltában.

Te Homert azomban készülgessd elhadni,
 S poemában nekünk Istivánt ellől adni,
 Allván a karfánál, tapsolok hazáddal,
 Kit ditsöittenni fogsz ezen munkáddal.

igaz hív szolgáló tisztelő
Alethophilos E. c. m. p.

Kívül cím: Méltóságos Groff széki Teleki László urnak adassék tisztelettel
 Maga uri Házában. R. —

Eredetije az Erdélyi Múzeum Egylet Teleki levéltárában Kolozsvárt.

Közlő: KRISTÓF GYÖRGY.

A KOLOZSVARI KATONA-KÉZIRATOK.

Gyulai Pál azt írja a versek Katona atyjától másolt kéziratáról, hogy az öreg Katona Horváth Dömének adta, «a ki azt az erdélyi múzeumnak ajánlotta föl.» Ma az Erdélyi Múzeum kéziratárában nyoma sincs ily kéziratnak. (L. IK. 1932. 409. l.) Papp Ferenc volt szíves felhívni figyelmemet Gyulai Pálnak a kolozsvári ref. kollégium könyvtárában őrzött hagyatékában levő Katona-kéziratokra. A Széchenyi-könyvtár igazgatóságának közbenjárására Brüll Emánuel kollégiumi tanár és könyvtáros szíveskedett előbb a kéziratok leírását, majd a kért részletek másolatát megküldeni. Kiderült, hogy a legterjedelmesebb kézirat a verseknek épen Gyulaitól említett kézírata. Tudvalevő, hogy Gyulai épen akkor foglalkozott Katonával, mikor a kolozsvári kollégium tanáraként az Erdélyi Múzeum-egylet keretében is sokat dolgozott. Az a közlése, hogy Horváth Döme az erdélyi múzeumnak adta a kéziratot, mindenestre hiteles; így alighanem onnan vette kölcsön, és aztán feledékenység folytán nála maradt. Valószínűleg ugyanez áll a három kisebb füzetre is. Mind az öreg Katona másolata: oly darabkák Katona történeti munkájának előkészületeiből, amelyek Miletz gyűjteményéből Kecskeméten is megvannak. Lehet, hogy ezeket is külön Horváth Döme számára másolta le az öreg K. még egy példányban, amint általában fáradhatatlan volt fia írásainak sokszorosításában. Az egyik darab 20 lapos, címe: «A Bevándorlott Lakosoknak rendes avagy Rendetlen tselekedetéről magok viseletekről 's állapotokról Hiteles Levelekből meg irta Katona Josef.» Ez bizonyára egészében azonos a Miletz könyvének 228. lapjától kezdve közlöttével. Egy másik 18 lapos füzet a kereszténység történetéről szóló részt foglalja magába, végül ott is megvan a rác dűléről szóló Székudvari-féle ének egy másolata; ebből való kivonat az a töredék, amelyet Miletz könyve legvégén közölt. Az öreg Katona általában épúgy másolgatta mindazt, amit fia valahonnan kiírt, mint annak saját munkáit.

A versek kolozsvári kézírata 50 lapos, címe: «Néhai Katona Josef — Ketskemét Várassa volt Fiskalissa szerzemény versei öszve irattak Idősbb Katona Josef által Ketskeméthen 1842. 13-a Januarii.» Már Gyulai megállapította, hogy «egy pár oly költeményt is fölvet a gyűjteménybe, melyeket más költőből kiírva találhatott fia iratai között.» Valóban, ahhoz, amit Katona maga összeírt abba a kéziratba, amely ma a Széchenyi-könyvtáré, hozzáfírt

az öreg még négy verset. Közülük a második «Egy szegény Ifjú, és egy Nagy Nemzetből származott Kis Asszony — kiket az irigy szerentse — egymástól el zárt, és fogadást tettek egymás között — hogy mást kivölök nem fognak esmérni és lettek szerzetesekké. — A' Kis Asszonymnak Halála', — és a' kedves Baráttjának nem is vélt oda érkezésével tett *Versei*» felirattal Anyos Pál híres költeménye, *Egy hív szívrök keserve kedvesse sírja felett*. Valószínűleg maga Katona is kéziratos forrásból írta ki ezt is. Bizonyára nem Katona verse *Az eltévelyedett Hív* c. előttem ismeretlen költemény; kezdete: «Halhatatlan Istenek — e bus tévelygésemmek Ah! mért nem tesztek véget...» Az eredeti kéziratban meg nem levő negyedik költemény címe: *Belgrád ostromlása alkalmával Báró Vukatsovits Seregéhez Mars Notája*. Ez az a «Trombitáknak szernyü harsogását Hallom...» kezdetű induló, amely több kéziratban is fennmaradt, pl. Jankovich gyűjteményéből a Széchenyi-könyvtár Quart Hung 174. és 175. sz. kéziratában, s amelyet már Thaly ki is adott. (*Vitézi énekek* I. 321. l.) Mindhárom ének jellemző abban a tekintetben, mit ismert Katona a korábbi magyar költszetből.

Az öreg Katona másolatában a Katonától egybeírtakhoz toldott legelső versről azonban föltehető, hogy Katona saját verse; már csak tárgyánál fogva is valószínű, hogy itt nem tévedett az öreg.

Uj Esztendő Napján a' Szülőkhez!

Az Uj Esztendőnek napja
fel derült Egünkre,
A' vidámságnak tsillagja
ragyog ezzel kedvünkre;
Lelkem kedvelte Szülőim!
Éltem szép reményei!
Éljetek Kedves Nemzőim!
Ifjuságom fényei!!!

Aldjon az Ég mindenekben —
minden jókkal Titeket,
Nyugtókban, 's keltetekben —
védjen ő Benneteket.
Karja légyen Óltalmatok,
malasztya segédetek;
Ezt kívánnya hú fiatalok,
és tsokolja kezetek!

J K.

A vers után álló két betű is alighanem Josephus Katonát jelöli meg szerzőnek. Ez a vers külön lapon a szülők birtokában lehetett, a költő azonban maga nem vette föl kiadásra szánt versei közé. Bizonyára legkorábbi ilyenmő kísérleteinek egyike, talán valamennyi ismert versénél korábbi. Forma és terjedelem dolgában egyaránt a *Menedék* és *Felelet* címűekkel tartozik össze. Legvalószínűbb, hogy 1816 vagy 1817 újévére írta.

WALDAPFEL JÓZSEF.

A ZISKA MÁSODIK RÉSZÉHEZ.

Katona Ziskáról szóló második drámájának különös főproblémája feltűnően rokon Kleist töredékével, a *Robert Guiscard*éval, amely a Phöbusban jelent meg 1808-ban. Mindkét hős célja mindvégig titkolni az életüket pusztító és környezetükre is veszedelmes pestist. A találkozás annál feltűnőbb, mert Katona történeti forrásai semmit sem tudnak ilyesmiről. Kleistre menne vissza ez a mozzanat? A Phöbus nem tudott Németor-

számban sem közönséget hódítani s csakhamar megszűnt, de azért egypár példánya eljuthatott Magyarországra, annál inkább, mert egyik szerkesztője, Müller Ádám, szoros kapcsolatban volt akkor is azzal a bécsi írói körrel, amely a következő évben Napoleon elől Pest-Budára rándult le. Különben épen a *Guiscard*-töredéket magába foglaló kötet megvan a M. T. Akadémia könyvtárában.

*

Az öreg Voda második felvonásbeli bordala Hölty egyik *Trinklied*-jének rövidített magyarítása. (A német verset kihagyásokkal közlöm.)

*Ein Leben wie im Paradies,
Gewährt uns Vater Rhein.
Ich geb' es zu, ein Kuß ist süß;
Doch süßer ist der Wein.*

*Éltet mint paradicsomban,
Találok én a boromban;
Édes meglehet a csók,
De a borkortyok is jók!*

*Was kümmert mich die ganze Welt.
Wenn's liebe Gläslein winkt;
Und Traubensaft, der mir gefällt,
An meiner Lippe blinkt?
Dann trink' ich wie ein Götterkind
Die volle Flasche leer,
Daß Glut mir durch die Adern rinnt,
Und tauml' und fordre mehr.*

*Mit nekem az egész világ!
Csak bor a földi boldogság!
Tízet önt a csontokba,
Koldust ültet trónusba.*

*Drum lebe das gelobte Land,
Das uns den Wein erzog!*

*Azért éljen a magyar föld!
Mely nekünk jó borokat küld:*

*Es lebe jeder deutsche Mann,
Der seinen Rheinwein trinkt...*

*Éljen minden derék cseh!
Aki a bort — — (üritse!)*

Mint Hölty költeményeinek jó része, ez is hosszú időn át ettől a hiteles szövegtől eltérő, Voßtól átdolgozott változatában volt ismertebb, s mint Voda énekének nyolcadik sora bizonyítja, Katona is úgy ismerte. A harmadik versszak második fele u. i. az ő korában megjelenő szövegekben:

*Der hebt den Bettler auf den Thron,
Schafft Erd' und Himmel um,
Und zaubert jeden Erdensohn
Stracks ins Elysium.*

Ily szöveggel közölte a Pesten először 1812-ben Leyrertől kiadott *Sammlung von Liedern der Liebe, der Freude und des geselligen Vergnügens* is, a költő megnevezése nélkül. Katona innen is ismerhette; egyébként hosszú ideig a legnépszerűbb német dalok közé tartozott. Már pedig Katona jól ismerte a korában énekelt német dalokat. A *boldog éj* c. versét pl. Tiedge *Der Kosak und sein Mädchen* c. dalának (Schöne Minka...) nótájára írta; Tiedge verse maga erre az orosz eredetű dallamra készült s Becker 1809-re szóló *Taschenbuch*-jában jelent meg először.

WALDAPFEL JÓZSEF.

ADALÉK BALASSA—RIMAY ÉS BENICZKI PÉTER KÖNYVÉSZETÉHEZ.

A könyvészeti ritkaságokban oly gazdag, de a szakkörök előtt kevésbé ismert győri püspöki papnevelőintézet könyvtára magyar ösnyomatvány anyagának tanulmányozása közben terelődött figyelmem egy 5×9,5 cm. nagyságú, egészborbe kötött kötetkére, amelynek tüzetesebb átvizsgálása után ismertem fel, hogy Balassa és Rimay *Istenes énekei* és Beniczky *Magyar ríthmusai* eddig ismeretlen kiadásának egyetlen példányával van dolgom.

A kis kötet Balogh Sándor szentadalberti prépost, győri kanonok, Révai Miklós kortársa és egyik győri ellenfele könyvtárával került a könyvtár tulajdonába; Zalka László dr., a könyvtár szakkatalógusának összeállítója, tesz róla először említést.¹ Közlése azonban nem hívta fel a szakkörök figyelmét — megállapítása nem szerepel Dézsi Lajos Balassa-bibliográfiájában sem.

A kötet könyvészeti leírását a következőkben adom:

I. 7 számozatlan, hozzákötött levél. Az első a könyvtáblához van ragasztva, b. lapján bejegyzés: Ex libris Joan /nis Kovács Ju/ rapons. A 3. lapon más kéztől bejegyzés: Valentinus Ba/lassa, contra /Dominum Emeri/ cum Balassa /Praetensionem/ habet. Leopoldi 1. /Decubi 1. Anni/ 1659. Anne 115.² A 4b. lapon a könyvtár ex librise.

II. Balassa és Rimay *Istenes énekei*. Címlapja és A₁—A₄ ívjelzésű levelei elvesztek. Az A₅ ívjelzésű 1. lappal kezdődik.

A₅—1. Néh[ai tekin]tetes és Nāgos /Vitéz/ Urnak/ [Gy]ARMATI/ BALASSA /BALINTNAK/ IStenes egynehány Vitéz /Éneki/ Első /ADgy már tsendességet/.

A₅—1. laptól a 64. lapig Balassa énekei az 1670., második löcsei kiadás sorrendjében. A 64. lapon:

MAS /Fragmentum Cantionis/ cujuSdam. /Ad Deum Op. Max./ MERT ki meg tér, ke/gyelmet kér, jó voltá/hoz nem tér, hogy azt ő el /hadgya, mindent meg-nyér, ki szólni mér, néki Szent Fiá/ért, Fia maga mongya, /Mennyen fellyül és irgalma,/ kit mér annak, ki őtet felj és /várja Fiából folyt vér nékem /elég bér bűnömért nem/ vét kárhozatra. /A' meg — irt Vitéz Ur, /IStent [igy!] Enekek/ VEGE.

65. lapon. Az /Jó Emlkezettű, Istenben/ idvösségessen nyugovó/ NEHAI NEMES /ES NEMZETES/ RIMAI JA/NOSNAK /IStenes ENEKI Kő/vetkeznek.

A 67—264. lapokon Rimay János költeményei a második löcsei kiadás sorrendjében.

264. l. Ezek a meg-nevezett fő-Sze/mélynek RIMAI JANOSNAK/ Eneki: Immár következnek /mas egynehány Szép Enekek/.

265. Első. A' szerentsének álhatat- /lan vóltáról, e' Sententiának/ bőtűbüll álván./

¹ Dr. Zalka László: *A győri püspöki papnevelőintézet könyvtárának címjegyzéke*. Győr 1893. 5 l.

² A bejegyzés olvasása — nyilván a kézírás gyarlósága miatt — több helyütt (Jurapons, Decubi) téves. Szerk.

A 265—379. lapokon a második löcsei kiadás sorrendjében vegyes énekek. 380. RENDI E KÖNYVBEN foglalt Enekeknek.

A 385. számozatlan laptól a számozás újra kezdődik, de az új számozással nem kezdődik új ív, hanem az új címlap az R-jelzésű ív 5. lapján van.

R₅—1. *Via Jacobea* /az az :/ JACOB PATRI-/ARCANAK/ Olly uta /Melly minden Uton-Jaró/ s bujdosó igaz Izraélitá-/kat, bátorságos és boldog DERÉK UTRA igaz/gat/ Egynehány oktató Regu-/lák és Istenes Imádságok /által./ Terem. 48. 15. 16. /Amaz Isten, kinek előtte jártanak/ az én atyáim, Abraham és Isak ;/ amaz Isten, a ki táplált engem e/leitől fogva mind e máj napiglan, /am az Angyal, ki meg-szabadított/ engemet minden gonosztól, /áldgya meg az igaz /Uton-Járokát./ Lőtsén 1695.

A kötet kis 12-rét, ívjegyei (per 22 levél) A₅—R₄ hiányosan vannak meg; mellékleté: 1 levél + R₆—S₇ + 5 levél = 64 + 3 számozatlan lap + 68—379 + 5 számozatlan lap; mellékleté 2 számozatlan + 3—38 + 2 számozatlan lap (az utolsó üres).

Ámbár a Balassa—Rimay kötet címlapja hiányzik, mégis a *Via Jacobea* címlapja alapján kétségtelen az, hogy egy eddig ismeretlen kiadás egyetlen megmaradt példányával van dolgunk. A hozzá legközelebb eső kiadás az 1693. évi löcsei, melynek egyetlen fennmaradt példányát a M. T. A. könyvtára őrzi. Természetesnek látszott, hogy a győri példány esetleg ennek két évvel későbbi lenyomata. Összevetve a két példányt kiderült, hogy szedésük különböző, közöttük lényeges eltérések vannak. Tehát ennek alapján be kell iktatnunk a Balassa—Rimay bibliográfiába az 1695. löcsei, ötödik kiadást és annak Győrött fennmaradt egyetlen példányát.

III. MAGYAR /RITHMŰ/SOK,/ Mellyeket írt Nemzetes /BENICZKY PETER /Szentelt Vitéz./ Első Része Szép Isteni di-/cséreteket, és poennitentia tar-/tásra indító Enekeket foglal/ magában. /Második Közönséges Ma/gyar példa beszédeket Szép/ oktatással: /kit mostan jobbra és tisz-/tábban ki-bocsátott:/ Lőtsen /Brewer Samuel/ anno 1675.

Kiss 12. rét, 299 lap. Elül címlap + 2 számozatlan levél. A' *kegyes olvasóhoz*. Ívjegyei, per 12 levél, A—N.

A Beniczky kötet a *Magyar rithmusok*nak eddig ismeretlen, első löcsei kiadásának egyetlen megmaradt példánya. Eddig első löcsei kiadásként az 1685-it ismertük. Ennek a M. T. A. könyvtárában fennmaradt példányával a győrit egybevetettük és megállapítottuk, hogy a két kiadás egymástól szedésben és betűtípusban eltérő. A győri példány egy, az 1664. nagyszombati és az 1670. kolozsvári után, harmadik kiadás emlékét őrizte meg.

IV. a Beniczky-kötet után 7 számozatlan hozzákötött levél van. A 6—7 lapokon két, XVII. századi kéztől eredő, bejegyzés van. Mindkettő házi-gyógyszer receptje.

JENEI FERENC.